

Дубасенюк О.А. Формування методологічної культури молодого дослідника у процесі його наукового становлення у сфері педагогіки / О.А. Дубасенюк // Професійна освіта: педагогіка і психологія / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. (Ченстохова-Київ, 2009). – [Вип. XI.] – С. 67–74(Стаття фахова)

Олександра Дубасенюк

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир

Формування методологічної культури молодого дослідника у процесі його наукового становлення у сфері педагогіки

В останні роки у зв'язку з інтенсивним розвитком науки, наукова діяльність перетворилася на масову. „Мало того, спостерігається інтенсивний процес проникнення методів і прийомів власне наукової діяльності до інших сфер: освіти, політики, бізнесу і навіть міжособистісних стосунків...Учені привносять до цих сфер новий стиль стосунків, генерують інновації, забезпечують прогнозування розвитку процесів і результатів. Таке зростання масовості наукових кадрів та ускладнення їхньої професійної діяльності потребують удосконалення спеціальної підготовки...”¹

Велику роль у науковому становленні молодих дослідників, як зазначають В.Г. Кремень, І.А. Зязюн, В.П. Андрущенко, Н.Г. Ничкало, Г.П. Васянович, В.П. Сурмін, Д.Б. Чернілевський та інші, відіграє рівень їх методологічної культури. Академік С.У. Гончаренко зазначає, що без методологічних знань не можна грамотно провести педагогічне дослідження. Таку грамотність дає володіння методологічною культурою, до якої входять: методологічна рефлексія; здатність до наукового обґрунтування, критичного осмислення і творчого застосування певних концепцій, норм і методів пізнання, управління, конструювання.²

Мета статті полягає в осмисленні процесу наукового становлення молодого дослідника – викладача вищого навчального закладу й аналізу специфіки дослідницької та аналітичної діяльності.

Важливо відзначити, що методологія педагогіки вміщує не тільки систему знань про структуру, функції педагогічної теорії, про принципи підходу і набуття знань, які

¹ Сурмін В.П. Майстерня вченого : підручник для науковця. – К : Навч.-метод. центр „Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2006. – С. 5.

² Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. С. 500.

відображають педагогічну дійсність, але й систему діяльності з одержання таких знань й обґрунтування програм, логіки методів і оцінки якості дослідницької роботи. Водночас зазначимо й важливість наявних професійно-педагогічних знань та умінь педагога.

Методологічна культура осучаснює науково-педагогічне мислення, яке має набути випереджувальну спрямованість, що дозволяє спрогнозувати наукову діяльність молодого дослідника. У центрі уваги виникає проблема співвідношення емпатійних, рефлексивних і прогностичних компонентів педагогічного мислення науковців, можливості їх керованого розвитку. Однією з найважливіших характеристик педагогічно орієнтованого мислення молодого дослідника є його установка на моделювання предметної діяльності, включеність у яку забезпечує у нього, проєктовані психологічні новоутворення.³

Ураховуючи зазначені положення виділимо етапи оволодіння молодими дослідниками методологічною культурою.

Початковий етап. Відзначається недостатня обізнаність з першоджерелами, класичною педагогічною спадщиною. Педагогічні базові знання мають обмежений, фрагментарний характер. Науковці початківці ще не орієнтуються у сучасних наукових підходах, не вміють виділяти пріоритетні з них; мають утруднення у виборі теми дослідження, його мети та предмету; слабко орієнтуються у науковій літературі. При вивченні літератури спираються на репродуктивне мислення, механічно конспектують, відтворюють матеріал, джерельну базу. Літературу опрацьовують без певного плану, без урахування мети, предмета дослідження. У них не сформована власна позиція на досліджувану проблему; мають утруднення у складанні плану, програми дослідження, не уявляють прогнозований результат. Недостатній рівень мотивації до наукового пошуку. Науковці цієї групи частіше діють «навмання», стихійно, чітко не уявлять результати дослідження. У процесі дослідження переважають суб'єктивістське відношення до об'єкту дослідження.

Інтерес до пізнання не виражений. Нерідко науковими дослідженнями починають займатися в силу певних обставин, наприклад робота у ВНЗ потребує наукового звання, відповідно до сучасних вимог. Вони не володіють категоріально-поняттєвий апаратом педагогіки, не можуть виділяти сутнісні категоріальні ознаки. У процесі дослідження сприймаються тільки зовнішні факти, зв'язки, відсутній глибокий аналіз об'єктів дослідження. Недостатньо розвинута ініціатива, оскільки вимоги щодо написання дисертаційної роботи йдуть ззовні, а не від особистості самого науковця. Прагнуть

³ Чернілевський Д.Б. Методологія і технологія наукової діяльності : навч. посіб. Київ-Вінниця, Вид-во університету „Україна”, 2007. – С. 60.

дотримуватися традиційних підходів у вивчення педагогічних явищ, дії стереотипні, нові підходи не сприймаються.

Слабко уявляють специфіку педагогічного пізнання, не можуть виділити індивідуальне, особливе при вивченні педагогічних явищ, процесів. Увагу зосереджують на вивченні зовнішніх зв'язків. Не можуть приймати самостійних рішень, повністю підпорядковані вимогам наукового керівника.. Не сформована внутрішня мотивація, не проявляється справжня зацікавленість до наукового пошуку. Точність, своєчасність у роботі у багатьох випадках відсутня, важко уявляють напрям і програму свого дослідження. Не спроможні брати на себе відповідальність за наукову справу.

Вони ще не здатні аналізувати власну наукову діяльність, не можуть критично осмислювати і творчо застосовувати відомі концепції, форми та методи наукового пізнання. Частина представників цієї групи мають труднощі у встановленні наукових контактів і взаємин з різними категоріями дітей та молоді.

Етап наукового та професійного становлення молодого дослідника. За умови постійної роботи над собою і при наявності вираженої мотивації до наукового пізнання поступово створюється наукове підґрунтя, що відповідає вимогам обраної наукової галузі. Розвивається рівень внутрішнього прагнення до пізнання сутності педагогічного явища, процесу, а також інтерес до нових знань, до аналізу, вивчення наукової літератури. Набуває динаміки здатність до цілеспрямованого сприйняття об'єктивних властивостей досліджуваних явищ, процесів.⁴

Це період набуття необхідної наукової та професійної компетентності. У міру розширення досвіду роботи з науковою літературою, починають виділяти значущі перспективні концептуальні ідеї, наукові підходи, які поступово впроваджуються у науковий процес. Зокрема, належна увага приділяється системному підходу⁵, який дозволяє вивчати педагогічні об'єкти, явища як складні або великі системи, що утворюють певну цілісність і мають множину елементів та системоутворювальних відношень. Останні можуть також складати певні підсистеми, які потребують окремого дослідження. Дослідники використовують цей підхід у двох видах як системний аналіз (рух думки від простого до складного, від випадкового до закономірного) та системного синтезу (рух думки від загального до часткового). У міру поглиблення базових

⁴ Сурмін В.П. Майстерня вченого : підручник для науковця. – К : Навч.-метод. центр „Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2006. – С. 43-45.

⁵ Чернілевський Д.Б. Методологія і технологія наукової діяльності : навч. посіб. Київ-Вінниця, Вид-во університету „Україна”, 2007. – С.64

педагогічних знань науковці починають звертати увагу на суттєві властивості предметів та педагогічних явищ і прагнуть їх відобразити у формі моделей, свідомо застосовують вже відомі закони на практиці.

Молоді дослідники поступово переходять від репродуктивних дій у плані оволодіння способами наукової роботи, наприклад з науковою літературою, до впровадження методів, способів спочатку у стандартних наукових та педагогічних ситуаціях, а потім намагаються застосувати ці способи в окремих нестандартних ситуаціях. Розвивається активна підтримка нового, формується почуття нового, враховуючи педагогічні зміни, які відбуваються в освіті в останні роки. Сам науковий процес набуває привабливості, значно посилюється мотивація до наукових досліджень у сфері педагогіки. Такі дослідники, оволодівають основами методології педагогічної науки і прагнуть своєчасно виконувати наукові плани, програму. Комплексно використовують методи науково-педагогічного дослідження (теоретичні й емпіричні).

Вони налагоджують наукові зв'язки, взаємини з різними категоріями науковців та суб'єктів освітнього процесу. Їх дослідження набуває гуманістичної спрямованості і передбачає відчутні зміни в педагогічній практиці.⁶ Вони охоче здійснюють експериментальну роботу, вводять активні методи навчання, виховання у педагогічному процесі, успішно впроваджують інноваційні технології. Результати дослідження проходять апробацію на різних науково-практичних конференціях, методологічних семінарах тощо.

Етап усвідомленого наукового пошуку.

Молоді дослідники не тільки володіють категоріально-поняттєвим апаратом, але й можуть інтерпретувати різні наукові підходи, концепції, обізнані з актуальними педагогічними проблемами, можуть виділяти пріоритетні з них та виокремлювати сферу власного наукового пошуку; володіють комплексом науково-педагогічних методів, можуть комплексно застосовувати ї відповідно до мети, завдань, предмету дослідження; вдало формулюють концепцію дослідження; моделюють програму дослідницької роботи; мають усвідомлену мотивацію та розвинуту здатність до наукового пошуку, до пізнання істини; мають високорозвинені риси науковця, професійно володіють основами базових психолого-педагогічних знань, поєднують знання рідної мови із знаннями однією чи декількох іноземних мов; виражена допитливість (мають високий рівень прагнення до наукового пізнання, проявляють високий інтерес до нових знань і, зокрема до нової літератури як джерела знань); виражена спостережливість (здатність до об'єктивного

⁶ Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. К : Кондор, 2006. – С.34.

сприйняття об'єктивних властивостей педагогічних явищ та процесів); їм притаманна ініціативність (здатність приймати самостійні рішення, генерувати нові ідеї і втілювати їх у практику, "заряджати" цими ідеями інших дослідників); почуття нового (активна підтримка нового, творчий характер наукової діяльності); пунктуальність, ретельність (виражене прагнення вчасно виконувати поставлені завдання, намічений план, програму дослідження); характерне відповідальне ставлення до наукової діяльності, за свої вчинки, дії, проведення експерименту; для більшості властива комунікабельність (уміння налагоджувати стосунки з різними людьми за статусом, віком, характером; доброзичливість, поважливе ставлення до інших людей, чуйність, здатність радіти успіхам інших людей).

Етап наукової зрілості. Досвідчені науковці спираються на критерії наукового пізнання. Зокрема, у процесі дослідження вони орієнтовані на виявлення об'єктивних закономірностей педагогічних процесів тобто на виокремлення суттєвих, загальних властивостей об'єкта дослідження. Усвідомлюють педагогічне дослідження як ступінь сходження від абстрактного до конкретного. Мають установку на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності. Виникає потреба відтворювати педагогічну практику в категоріальній системі педагогіки. В історико-педагогічних дослідженнях намагаються виявити єдність в його історичному розвитку. Вони прагнуть об'єктивно оцінити педагогічну ситуацію, умови розвитку, впливові чинники, характеристики досліджуваного явища і позбавляються суб'єктивістських моментів. Виражене розуміння світоглядних, гуманістичних функцій педагогічного дослідження, що передбачає позитивні зрушення у навчально-виховній системі, сфері особистісних якостей особистості. Вони намагаються критично ставитися до процесу пізнання педагогічної дійсності.⁷ Знання, які набуваються ними у процесі наукового пошуку стають «керівництвом до дії» і сприяють позитивним змінам педагогічної реальності. Під час наукового пошуку науковці узагальнюють факти, поглиблюю і розвивають теоретичні положення, уточнюють базові поняття. В останні роки у процес дослідження досвідчені науковці широко впроваджують сучасні наукові підходи: діяльнісний, особистісно-орієнтований, синергетичний, акмеологічний, культурологічний, аксіологічний, компетентнісний та інші. Для наукових робіт системного характеру характерна строга доведеність, обґрунтованість отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики. Науковцями цієї категорії властива постійна методологічні рефлексія, тобто дослідники кожен етап дослідження супроводжують

⁷ Чернілевський Д.Б. Методологія і технологія наукової діяльності : навч. посіб. Київ-Вінниця, Вид-во університету „Україна”, 2007. – С.61-62.

аналізом власної наукової діяльності, усвідомленням самих дослідницьких процедур. Вони вивчають наукові методи, засоби, прийоми, за допомогою яких глибоко пізнають визначені об'єкти. Вони критично осмислюють і творчо застосовують удослідженні сучасні концепції, форми і методи наукового пізнання.

Глибоко усвідомлюють специфіку педагогічного пізнання як складову наукового пізнання, що орієнтоване на розвиток педагогічних явищ його динаміку. Особлива увага приділяється вивченню індивідуального особливого, наприклад аналіз унікального педагогічного досвіду. Педагогічне дослідження для цієї групи дослідників завжди набуває ціннісно-смыслову спрямованість і відтворення особистісного буття.

У науковців такого рівня увага акцентована на розробку, насамперед, теоретичних засад дослідження, виявлення певних тенденцій та закономірностей розвитку педагогічних явищ, вивчення внутрішніх причинно-наслідкових зв'язків. Теорія виступає для них як засіб досягнення нового знання. Вони моделюють, передбачають перспективи розвитку педагогічного явища та його практичну спрямованість. Молоді дослідники цієї групи працюють завжди результативно, вчасно завершують свої дисертаційні дослідження і успішно їх захищають.

Отже, учений, на думку Ю.П. Сурміна, – це людина, яка виконує складні види дослідної діяльності, характеризується різноманіттям соціальних ролей, постійно взаємодіє з людьми. Світогляд ученого базується на розумінні істини, способів її досягнення та її цінності.

Таким чином, високий рівень методологічної культури виступає суттєвим підґрунтям для набуття наукової компетентності викладача ВНЗ і сприяє саморозвитку й самореалізації його професійних і наукових планів.

Олександра Дубасенюк

Формування методологічної культури молодого дослідника у процесі його наукового становлення у сфері педагогіки

Аннотация

У статті йдеться про роль методологічної культури молодого дослідника у процесі його наукового становлення. Виділено відповідні етапи: початковий, наукового та професійного становлення, усвідомленого наукового пошуку, наукової зрілості. Відображено поступове пізнання викладачем об'єктивних закономірностей педагогічних процесів, сутності сучасних методологічних підходів; поглиблене розуміння світоглядної, гуманістичної функції педагогічного знання; осмислення вимог до особистісних якостей ученого.

Oleksandra Dubaseńuk

Formowanie kultury metodologicznej młodego badacza w procesie jego stawiania naukowego w dziedzinie pedagogicznej.

Streszczenie

Prezentowany tekst poświęcony roli kultury metodologicznej młodego badacza w procesie jego stawiania naukowego. Wydzielono odpowiednie etapy: początkowy, naukowego oraz fachowego stawiania, uświadomione badanie naukowe, dojrzałość naukowa. Artykuł odzwierciedla stopniowe poznanie przez wykładowce obiektywnych regularnych zawisłości pedagogicznych, sedna nowoczesnych ujęć metodologicznych, pogłębione rozumienie światopoglądowej, humanistycznej funkcji wiedzy pedagogicznej, oraz uświadomienie wymagań stawianych do cech osobowościowych naukowcy.

Alexandra Dubasenyuk

Forming the methodological culture in a young researcher in the process of his scientific becoming in the pedagogical field

Abstract

The article deals with forming the methodological culture in a young researcher in the process of his scientific growth in the pedagogical field. The appropriate stages are differentiated: initial, scientific and professional becoming, realized scientific research, scientific maturity. Gradual cognition by the teacher of objective regularities of the pedagogical processes and the essence of modern methodological approaches; the profound understanding of world outlook, humanism function of the pedagogical knowledge; the comprehension of the requirements to the scientist's personality properties are represented.